

Список использованных источников

1. Гальперин, И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. — М. : КомКнига, 2007. — 144 с.
2. Гончарова, Е. А., Шишкина И. П. Интерпретация текста. Немецкий язык / Е. А. Гончарова, И. П. Шишкина. — М. : Высшая школа, 2005. — 368 с.
3. Чернявская, В. Е. Лингвистика текста. Поликодовость. Интертекстуальность. Интердискурсивность : учебное пособие / В. Е. Чернявская. — М. : Либроком, 2009. — 248 с.
4. Кравцов, О. Ю. Основы политического анализа : учебно-методическое пособие / О. Ю. Кравцов. — Минск : ИБИК, 2019. — 162 с.

УДК 81'373.612.2

А. С. Кузіч

студэнтка 4 курса філалагічнага факультэта
БрДУ імя А. С. Пушкіна, г. Брэст

МЕТАФАРА ЯК СРОДАК СТВАРЭННЯ ВОБРАЗА Ў РАМАНЕ-ЭСЭ А. ЛОЙКІ «ЯК АГОНЬ, ЯК ВАДА...»

У рамане-эсэ «Як агонь, як вада...» А. Лойка ўжывае вялікую колькасць разнастайных метафар. Умелае выкарыстанне гэтых мастацкіх сродкаў з'яўляецца адметнай рысай творчай манеры А. Лойкі і спосабам стварэння яркіх, запамінальных вобразаў у творы.

Найбольшая колькасць метафар у рамане-эсэ ўжыта пісьменнікам для стварэння вобраза Я. Купалы і характарыстыкі яго творчасці. Тут вылучаюцца найперш вербальныя (дзеяслоўныя) і субстантыўныя (назоўнікавыя) метафары. Найбольшую па колькасці групу складаюць вербальныя метафары, у якіх асноўная сэнсавая і эмацыянальная нагрузка прыпадае на дзеяслоў. Сярод такіх метафар вылучаем тыя, з дапамогай якіх пісьменнік перадае ўнутраны стан свайго галоўнага героя: *думка Купалы мучыцца; сэрца Купалы не можа не зайздросціць маладому запалу Гарэцкіх; павандравала сэрца Купалы на агні; душа Купалы п'яла; сэрца не можа забыць бацькаўшчыны і інш.* Ужытыя метафары перадаюць няпростую гаму пачуццяў галоўнага героя, характарызуюць Купалу як чалавека глыбокага, неаб'якавага да жыццёвых падзей. Большасць вербальных метафар, выкарыстаных аўтарам для апісання творчасці Купалы, ужываюцца ў дачыненні да мастацкіх твораў Купалы: *«Жалейка» будзіць народнае самапачуццё, памагае беларусам прагнуцца ад векавога сну; верш закрасоўваўся; шыбаваў гэты хлопчык у верш Купалы «Хлопчык і лётчык».*

Не толькі вербальнымі, але і субстантыўнымі метафарамі карыстаецца пісьменнік у стварэнні цэнтральнага вобраза рамана-эсэ. У асноўным гэта субстантыўныя генітыўныя метафары, у якіх адзін з назоўнікаў выступае ў форме роднага склону, напрыклад: *пісьменнік браўся за лейцы крытыкі*; *купалаўскае свячэнне душы*; *бяздонне яго вачэй*; *светлая старонка жыцця Янкі Купалы*. Апісваючы творчасць класіка нашай літаратуры, А. Лойка выкарыстоўвае прыклады генітыўных метафар толькі тройчы: вершы сноў; вершы паўсноў; знішчальны агонь сатыры «Тутэйшых».

Ствараючы вобразы іншых герояў, А. Лойка таксама пераважна карыстаецца вербальнымі і субстантыўнымі метафарамі. Напрыклад, вялікую ўвагу ў творы ўдзяляе пісьменнік вобразу літаратурнага крытыка Л. А. Бэндэ. Для ўвасаблення гэтага вобраза аўтар карыстаецца вербальнымі метафарамі. Напрыклад: *Бэндэ топча народ*, *топча Купалава сэрца*; *таптаў Бэндэ Маладую Беларусь*. Гэтыя метафары выражаюць негатыўнае стаўленне да героя. Дзеля ўзмацнення гэтай негатыўнай афарбоўкі А. Лойка параўноўвае Бэндэ з павуком, які *павуціннем вульгарнага сацыялагізму пачаў аплятаць беларускую літаратуру*. Такія метафары, з яркай экспрэсіўнай афарбоўкай, дапамаглі аўтару дакладна і праўдзіва перадаць ацэнку дзейнасці гэтага чалавека.

Для стварэння іншых мужчынскіх вобразаў у рамана-эсэ пісьменнік выкарыстоўвае вербальныя метафары, якія апісваюць вочы герояў: *Сінія вочы Палуяна (і што яму рабіць з імі?!)* нібы *смяліся* [1, с. 110]; *Эпімах-Шыпіла вачыма не ўсміхаўся*. Для апісання вачэй свайго галоўнага героя А. Лойка карыстаецца і адвербіяльнай метафарай: *Пан Іван Луцкевіч зноў лукава ўсміхаецца сваімі вялікімі вачыма*.

Не менш цікавымі з'яўляюцца жаночыя вобразы, адлюстраваныя ў творы. Найбольшай па колькасці групай з'яўляюцца вербальныя і субстантыўная метафары, выкарыстаныя для стварэння вобраза П. Мядзёлкі. Напрыклад: *Мядзёлка яшчэ, што называецца, перабірала хлопцаў* [1, с. 192]; *Сапраўды, наўздзіў заўладала Мядзёлка «сэрцам-сіратою» Купалы* [1, с. 202]. Знаходзім адзінкавы прыклад субстантыўнай генітыўнай метафары: *Ён заседжваецца ў яе да позняга вечара, ён шукае дарог да яе сэрца, спрабуе абняць, пацалаваць* [1, с. 142]. Выкарыстанне гэтых метафар паказвае тую інтымную, пяшчотную адносіны, якія існавалі паміж Я. Купалам і П. Мядзёлкай.

Жонка Купалы Уладзіслава Францаўна займала вельмі важнае, ці не галоўнае месца ў жыцці песняра. Але для апісання яе

вобраза ў творы А. Лойка карыстаецца толькі адной вербальнай метафарай: *Пайсці за ім пасля Пяледы, калі ён — вінаваты?! — бунтарыла кроў гордай красуні* [1, с. 193]. Гэтая метафара паказвае моцны характар, унутраны стан гераіні.

Адзінкавы прыклад субстантыўнай генітыўнай метафары знаходзім пры апісанні вобраза сястры Купалы Лёлі: — *Калі цябе не звялі, то чаму ж мяне?! — бліснула сінявой вачэй Лёля* [1, с. 186].

Цудоўныя карціны прыроды малюе А. Лойка ў сваім рамане-эсэ. Аўтар ачалавечвае прыроду, надае ёй рысы жывой істоты. Трэба адзначыць, што ўсе метафары, выкарыстаныя ў творы для апісання прыроды, з'яўляюцца вербальнымі. Напрыклад: *лес куцаравіўся; расчэсваў Днепрагэс пенны чуб Дняпра-Славуціча, які памятаў слёзы Яраслаўны і інш.* У асноўным гэтыя прыродаапісальныя метафары з'яўляюцца антрапаморфнымі і дапамагаюць аўтару стварыць прыгожыя і запамінальныя малюнкi прыроды.

Вобразную характарыстыку атрымліваюць і абстрактныя паняцці, апісаныя ў рамане-эсэ. Менавіта вербальная метафара стала асноўным сродкам іх сварэння. Напрыклад: *розум павінен перамагчы; запал дыскусіі круціць, хмяліць галовы, дыктуе свае законы; гісторыя пакліча на суд і загадае даць адказ і інш.* Большасць метафар, ужытых для стварэння абстрактных вобразаў, з'яўляюцца вербальнымі і выкарыстоўваюцца для характарыстыкі вобраза Янкі Купалы. Напрыклад: *пачуццё адзіноты пачало заядаць яго; клапатлівасць хмурыла яго чало; вестка пра смерць Палуяна ўджаліла Купалу і г. д.* Прыведзеныя метафары здольныя не толькі перадаць псіхалагічны стан Я. Купалы, але і паказаць, чым жыў пясняр, што трывожыла яго.

Сустрэкаем у творы і нешматлікія прыклады субстантыўных метафар. У большасці гэта субстантыўныя генітыўныя метафары: *вечны агонь кахання; пахаванне кахання; урокі суму, радасці; раны сэрца.* Аўтар ужывае ўласна субстантыўную метафару, называючы *смерць разлукай.*

Вобраз Беларусі таго часу з'яўляецца адным з асноўных у рамане-эсэ «Як агонь, як вада...». Для яго стварэння А. Лойка таксама карыстаецца метафарамі, якія па сваёй часцінамоўнай прыналежнасці з'яўляюцца вербальнымі. На працягу ўсяго твора прасочваецца доўгі і складаны шлях Беларусі да сваёй светлай будучыні, доўгачаканай свабоды. Наступныя вербальныя метафары адлюстроўваюць гаротны стан краіны і тое, як перажываў Я. Купала за сваю Бацькаўшчыну: *Маці Беларусь корчылася ў літаннях, у праклёнах адшчапенцам, рэнегатам, здрада якіх*

падваліны матчынага дому выварочвае [1, с. 425]; Няведанне, боль ад няведання, ад таго, што будзе з Бацькаўшчынай, калі скрозь вайна, скрозь **спраўляюць баль варожбы зацьмення** [1, с. 196]; **Дзяржаўная мяжа**, яна як бы **распалавіньвала само сэрца Купалы, саму яго калыску** [1, с. 257]. Аднак А. Лойка выкарыстоўвае ў творы і метафары, якія валодаюць больш пазітыўнымі эмоцыямі ў апісанні Беларусі. Усе гэтыя мастацкія сродкі таксама адносяцца да вербальных. Напрыклад: **Нялёгка ўсім, каго падняла, вабіла, павяла, паклікала ў шлях Маладая Беларусь!** [1, с. 210]; **Сімвалічны фінал: праз церні — да зор, праз пакуты, драмы ідзе Маладая Беларусь у сваю будучыню** [1, с. 143].

Верыў Янка Купала ў магутную сілу рэвалюцыі, спадзяваўся, што моц яе здолее змяніць сітуацыю ў краіне. Для стварэння вобраза рэвалюцыі пісьменнік падбірае яркія вербальныя метафары: **рэвалюцыя бурліла; рэвалюцыя ўскалыхнула; спявала рэвалюцыя; рэвалюцыя памятала пра Купалу** і інш.

Я. Купала за ўсё сваё жыццё здзейсніў шмат падарожжаў. Апісваючы гэта, А. Лойка таксама карыстаецца вербальнымі метафарамі: **Вільня ведала Купалу; Каўказ лячыў; жаніла Купалу Масква; Смаленск збярог Купалу; Пецябург яго ўзвысіў**; адэктыўнымі метафарамі: **белыя пецябургскія ночы**; адвербіяльнай метафарай: **варожа наблісквала пенснэ Вільні**.

Асабліва цікавымі і арыгінальнымі з'яўляюцца індывідуальна-аўтарскія метафары, выкарыстаныя А. Лойкам у рамана-эсе «Як агонь, як вада...». Індывідуальна-аўтарская метафара толькі пачынае вывучацца, але менавіта ў індывідуальна-аўтарскай метафары выяўляецца выбар рэалій, прыярытэт адных і выключэнне другіх, што выражае бачанне свету мастаком [2, с. 10].

Перагортваючы старонкі рамана-эсе, заўважаем, што аўтар уводзіць і на працягу ўсяго твора развівае матыў купальскай папараць-кветкі. Ён выражаецца субстантыўнай метафарай, якая сімвалізуе творчасць пісьменніка, яго доўгі і складаны шлях да гэтай творчасці. Быццам бы сапраўдную папараць-кветку шукае паэт у купальскую ноч. Наступныя сказы і ўжытая ў іх метафара паказваюць, што Я. Купала яшчэ толькі пачынае гэтыя пошукі: **Ясю мроіцца нейкая надзвычайная кветка: не канвалія, не шалфей і нават не святаяннік** [1, с. 12]; **Пра кветку, якая вабіць Яся, ён ведае адно: гэта павінна быць кветка шчасця** — для яго і ўсіх людзей на свеце, **кветка шчасця вечнага, як сонца, вада, неба** [1, с. 13]; **Бацька яшчэ не ведаў, што сын пойдзе шукаць кветку-папараці, што яго сын — Купала** [1, с. 453]; **А Купала шчаслівы, што ведае ўжо аб тым,**

што пойдзе шукаць **кветку-папараць**, не ведаючы, колькі кругоў пекла ён пяройдзе, каб апынуцца ў высокім доме над крутасхілам Волгі [1, с. 454]; Ён выйшаў шукаць адвечную **кветку-шчасця** [1, с. 452]. У наступным кантэксце заўважаем, што пошукі жаданай кветкі скончаны: **Купальскія кветкі зацвітаюць на ўсёй Беларусі** [1, с. 26]; *І ці шчаслівы гэты лёс паэта зводзіў вобраз купальскай кветкі з вобразам сталёвага чалавека ці нешчаслівы?* [1, с. 449]; *Толькі твой культ — кветкі-папараці палыменне* [1, с. 396]. Наступная метафара пабудавана на аснове антанімізацыі: *Супрацьпаставіць забабону Сталіна забабон кветкі?* [1, с. 454]. Праз ужыванне гэтай субстантыўнай метафары А. Лойка ўвасабляе вобраз не толькі творчасці Я. Купалы, але і іншых маладых пісьменнікаў, яго паслядоўнікаў: *Вось якія шчаслівыя паэты ўзраслі ў яго промнях, вось калі, нарэшце, усе кветкі-папараці расквітнелі* [1, с. 396].

Цікавымі з’яўляюцца метафары, ужытыя аўтарам для перадачы стану Я. Купалы пры знаходжанні яго ў Пецяярбурзе. Двойчы выкарыстоўваючы ад’ектыўную метафару, пісьменнік называе бяссоніцу Я. Купалы белымі начамі Пецяярбурга: *Яму здавалася, што гэта белая ноч яго кахання, яго шчасця плыве на яго з Фінскага заліва, з-пад Нявы — у бок Васільеўскага вострава* [1, с. 146]; *На жаль, post scriptum Ваших белых начэй, дарагі Іван Дамінікавіч, — не адна магіла шаноўнага выдатнага чалавека Браніслава Ігнатавіча* [1, с. 429].

Пісьменнік праз ужыванне наступнай субстантыўнай генітыўнай метафары быццам робіць адсылку да славутага першадрукара Ф. Скарыны: *Трымаючы востры серп у адной руцэ, майце ў другой серп мудрасці — Маладзік Скарыны, вы, нашчадкі Скарыны* [1, с. 314]. Тым самым аўтар стварае абстрактны сімвал мудрасці, называючы яго Маладзіком Скарыны. Асаблівай арыгінальнасцю вызначаецца метафара, якая мае відавочны намёк на паэму Я. Купалы «Курган»: *З Пецяярбурга ўсе курганы свайго жыцця, усе курганы Беларусі мысленна азіраў Купала ў адно вокамгненне, азіраў і адчуваў — душою — усе іх* [1, с. 126].

У творы перадаецца матыў паязджанства, які гучыць на працягу ўсяго рамана-эсэ. У большасці ён мае дачыненне да сімвала Беларусі і выражаецца ўласна субстантыўнай метафарай. Аўтар параўновае краіну з маладой, якая рыхтуецца да смерці: *А тут маладой суседзі рыхтуюць дамавіну, суседкі — кашулю на смерць, і матыў далякопства, так памятны ў Купалы дарэвалюцыйнага, развіты зноў па-купалаўску ярка, з жорсткім, аднак, сарказмам, якога, бадай, не было да гэтага ў паэта* [1, с. 305]. Але ў той жа час пісьменнік не

згаджаецца, адмаўляе тое, што Беларусь паязджанская: **Беларусь** — **не паязджанка**, не на горкім вяселлі, якое заблудзілася ў завеі куль [1, с. 273]. Выкарыстаная ўласна субстантыўная метафара выражае надзею аўтара на лепшае становішча сваёй краіны.

Асаблівае месца ў творы займаюць метафары, пабудаваныя на аснове інтэртэкстуальнасці. Сустракаем метафары, вытокі якіх паходзяць з антычнасці: *Ды ці Купала вінаваты, што ў ім быў такі моцны Піндараў дар?* [1, с. 399]. Письменнік параўноўвае Я. Купалу з Піндарам, ужываючы ад'ектыўную метафару, і тым самым сцвярджае, што адным з самых значных паэтаў беларускай літаратуры з'яўляецца Янка Купала.

Матывы творчасці рускіх класікаў таксама знайшлі сваё месца ў творы ў выглядзе метафар. Напрыклад: **Гараць і рукапісы і сэрцы!** [1, с. 451]. Прыведзеная вербальная метафара, што ўтварае цэлы сказ, мае відавочную адсылку да твора М. Булгакава «Майстар і Маргарыта». У наступным прыкладзе вербальная метафара пабудавана на аснове параўнання Купалы з героем твора М. Горкага Данкам: *А раней, бы ў руках Данка, сэрца Купалы палала, клічучы народ у рэвалюцыю; сэрца-светач, што асвятляў шляхі, сэрца-паходня* [1, с. 357]. Сустракаем прыклад субстантыўнай метафары, якую письменнік стварае па матывах твора А. Талстога «Хаджэнне па пакутах»: *Сёстры пісалі ў сваіх кнігах пра туляцтва, вандроўкі сялян па пакутах, пра сіроцкае адзіноцтва; пра ўціск над сялянамі памешчыкаў і горкую долю літоўскай жанчыны, а таксама спустошанасць, дэградацыю шляхты* [1, с. 81].

Кругі пекла з твора Дантэ «Боская камедыя» як сімвал выпрабаванняў неаднарадова сустракаюцца ў творы. Напрыклад, у выглядзе субстантыўнай метафары: *Цераз колькі кругоў ён прайшоў? Не лічыў. Не памятае, колькі іх і ў Дантэ* [1, с. 440]. У сказе гаворка ідзе пра Я. Купалу, пра яго кругі пекла.

Метафары, заснаваныя на інтэртэкстуальнасці, характарызуюць А. Лойку як выдатнага знаўцу сусветнай літаратуры, здольнага на аснове іншых вядомых твораў стварыць свае цікавыя мастацкія сродкі.

Аналіз метафар, выкарыстаных у рамане-эсэ А. Лойкі «Як агонь, як вада...», дазваляе зрабіць выснову пра тое, што большасць з іх ужыты для стварэння вобраза Я. Купалы, характарыстыкі абстрактных паняццяў і абмалёўкі вобраза Беларусі. У меншай колькасці метафары ўжываюцца аўтарам для перадачы вобразаў іншых персанажаў рамана, а таксама вобразаў прыроды, геаграфічных і канкрэтна-прадметных рэалій.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Лойка, А. Выбраныя творы. У 2 т. Т. I. Як агонь, як вада...: раман-эсэ пра Янку Купалу / А. Лойка. — Мінск : Маст. літ., 1992. — 461 с.
2. Ляшчынская, В. А. Метафара ў паэзіі Янкі Купалы / В. А. Ляшчынская. — Гомель : ГДУ імя Ф. Скарыны, 2003. — 160 с.

УДК 821.161.1.09

Д. С. Кулак

учащаяся 11 класса

ГУО «Яновичская средняя школа
Клецкого района» Минской области

ТЕМПОРАЛЬНАЯ ЛЕКСИКА В СБОРНИКЕ С. ЕСЕНИНА

Как известно, время относится к определяющим категориям человеческого сознания, оно издавна является объектом научного рассмотрения, представляя и как одну из форм существования материи, неразрывно связанную с пространством и движением (в философии), и как способ отношения человека к миру (в культурологии). В сознании и поведении человека абстрактное время приобретает «специфическое психологическое содержание как элемент культуры», оно является важнейшей мировоззренческой координатой, с помощью которой люди воспринимают действительность и строят образ мира. Лингвистическая интерпретация этой сложной категории реальности заслуживает особого внимания.

Изучение темпоральной лексики актуально еще и потому, что она чрезвычайно древняя и, входя в состав базовой лексики русского языка (слова день, век, год, лето и др.), называет реалии, имеющие особое значение для жизни человека. История временных слов в языке отражает специфику формирования человеческого сознания в сфере овладения абстрактными понятиями и во многом определяет современные функциональные особенности так называемых лексем: это исторический подход к изучению языковых фактов, что позволяет изучить предпосылки современного состояния языка и выделить закономерности этого развития.

Время — важнейшая категория бытия, что находит отражение в значениях большого количества слов, входящих в активный словарный запас человека. Представления о времени